घोडाघोडी क्षेत्रमा सांस्कृतिक पर्यटनको सम्भावना एवम् चुनौती

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङकाय

नेपाली इतिहांस, संस्कृति र पुरातत्व केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत, संस्कृति विषयको

स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका

लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता

नविन बम

त्रि. वि. दर्ता नं. : ६-२-५५२-१३०-२००९

रोल नं. : ३४९

नेपाली इतिहांस, संस्कृति र पुरातत्व केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

वि. सं. २०७७

कृतज्ञता ज्ञापन

नेपाली संस्कृति र सम्पदाको जग धरातलीय सतहमा भन्दा ज्यादा मानिसहरूको आस्था, विस्वास र कियाकलापमा अडिएको छ । त्यहीआस्था र विस्वासले नै यस धरातलमायी सम्पदा खडा भएका छन् । आजको विश्वको मानचित्रमा नेपाललाई परिचित गराउने तथाविश्व सामु नेपालको नामलाई उच्च राख्न सफलती नेपालका कलाकारहरू, राजा-महाराजाहरू, धार्मिक भावनाबाट ओतप्रोत समाजजसले घोडाघोडीमा आफ्नो कलातथा संस्कृतिका बेजोड नमुनालाई छाडेर गएका छन्, उनीहरूलाई भित्री हृदयबाट नमनगर्दछु । यो शोध तयार पार्ने क्रममा प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग गर्नुहुने मेरो पूज्य पिताश्री हर्क बहादुर बम र सल्लाह, सहयोग तथाश्रोत उपलब्ध गराई सहयोग पुर्याउन हुने आदरणीय गुरु जगत प्रसाद उपाध्याय ज्यू प्रति म आभारी छु । शोधका क्रममा पाइलैपिच्छे निर्देशन दिनुहुने त्रि.वि. इतिहास, संस्कृतितथा पुरातत्व केन्द्रीयविभागका सह-प्राध्यापक डा. महेश कुमार आचार्यज्यू प्रति म अति नै कृतज्ञ छु । त्रि.वि. इतिहास, संस्कृतितथा पुरातत्व केन्द्रीय विभागका समस्त प्राज्ञिक वर्ग जसले चार सेमेस्टरको स्नातकोत्तर कालमामलाई अध्ययन, अनुसन्धानगर्न सक्ने तुल्याउनुभयो जसकालागि म मेरा सम्पूर्ण गुरुवर्गप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

अध्ययनका क्रममा घोडाघोडी ताल क्षेत्रको पर्यटनको अवस्थाका बारेमा जानकारी प्रदान गरि सहयोग गर्नुहुने श्री डि. आर. चौधरीप्रति म आभारी छु । यसैगरी विविध तरिकाबाट सहायता पुऱ्याउनु हुने दाई भरत बम, मित्रमन्नु चौधरीलाई धन्यबाद दिन चाहन्छु ।

साथसाथै अध्ययनका क्रममा सहायता पुर्याउने घोडाघोडी पर्यटन विकास बोर्ड, घोडाघोडी जनजागरण मञ्च, त्यसैगरी पुजा, पर्व, जात्राका बारेमा जानकारी प्रदान गरी सहायता गर्न् हुने पुजारी डिल्लीराज जोशी तथा सम्बन्धित व्यक्तिहरु प्रेम शाह, दिपेन्द्र शाही साथै प्रत्यक्ष तथा पारोक्ष रुपमा सहायता पुर्याउनुहुने सबै प्रति कृतज्ञता व्यक्त गदछु ।

नविन बम

विषयसूची

पृष्ठ नं.

अध्याय एक

शोधको परिचय

१.१ शोधको संक्षिप्त परिचय १
१.२ समस्याको कथन २
१.३ अध्ययनको उद्देश्य २
१.४ अध्ययनको महत्व ३
१.५ अध्ययनको सीमा ३
१.६ सन्दर्भ साहित्यको समीक्षा ३
१.७ अनुसन्धानविधि ६
१.७.१ अनुसन्धान ढाँचा ७
१.७.२ तथ्याङ्कको स्रोत ७
१.७.२.१ प्राथमिक स्रोतबाट सङकलन गरेको तथ्याङ्कहरू ७
१.७.२.२ द्वितीय क स्रोतबाट तथ्याङ्क सङकलन ८
१.७.३ तथ्याङ्कको विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण ८
१.७.४ प्रतिवेदन लेखन बिधि ९

अध्याय दुई

घोडाघोडि ताल क्षेत्रको परिचय

२.१ भौगोलिक अवस्थिति १०
२.२. सामाजिक जनजीवन १३
२.२.१.भाषा १५
२.२.२. जाति १५
२.२.३. धार्मिक अलौकिक चराहरु १६
२.२.४. धार्मिक र प्राकृतिक उष्ण सदावहार वनस्पति र जडिवुटी १७

अध्याय तीन

घोडाघोडी क्षेत्रको सांस्कृतिक सम्पदाको परिचय

३.१. मूर्त सांस्कृतिक सम्पदा २०
३.१.१. घोडाघोडी बाबाको मन्दिर २०

	३.१.२. दुर्गा मन्दिर	२१
	३.१.३. गणेश मन्दिर	२१
	३.१.४.नागेश्वर मन्दिर	२१
	३.१.५. महोन्यालमन्दिर	२२
	३.१.६.राधाकृष्ण मन्दिर	२२
	३.१.७. हवनकुण्ड	२३
	३.१.८. विष्णु गद्धी	२३
	३.१.९. हनुमान मूर्ति	२३
	३.१.१०. सिताकुण्ड	२३
३.२.	अमूर्त संस्कृतिको परिचय	२३
	३.२.१.महाशिवरात्री मेला	२४
	३.२.२. महोन्यालजात्रा	२५
	३.२.३.ल्वाङ्गीपुजा	२५
	३.२.४. सख्खानाच	२५
	३.२.५. लाठी नृत्य	२६
	३.२.६. फागु पर्व	२६
	३.२.७. विश्वास /आस्था/किंवदन्ती	२७
	३.२.८. माघी मेला	२७
	३.२.९. विश्ववन्यजन्तु दिवस, २०७५	२७
	३.२.१०. विश्वसिमसार दिवस, २०७४	२८
	३.२.११. ४५ औंविश्ववातावरण दिवस	२८
	३.२.१२. घोडाघोडी महोत्सव	२८
	३.२.१३. लोक बाजा	२८

अध्याय चार

घोडाघोडी क्षेत्रको संस्कृतिक पर्यटन

४.१.	पर्यटनको अर्थ	३०
४.२.	परिभाषा	३१
४.३.	पर्यटनको वर्गीकरण	३३
४.४.	पर्यटन संञ्चालन हुने मुख्यआधार	३५
४.५	घोडाघोडी क्षेत्रमा सांस्कृतिक पर्यटन प्रवर्द्धनको संम्भावना	३८

४.५.१. मठ मन्दिरका कारणले विकास हुन सक्ने सम्भावाना ३९
४.५.२. जात्रापर्वका कारणले विकास हुन सक्ने सम्भावाना ४१
४.५.३. जनजातिय संस्कृति अवलोकनका कारणले विकास हुने सम्भावाना ४२
४.६ घोडाघोडी ताल क्षेत्रको साँस्कृतिक पर्यटनका चुनौती ४३
४.६.१ मठ मन्दिर एवम् अन्य स्मारको संरक्षण र संवर्द्धनमा आउने चुनौती ४३
४.६.२ चाडपर्व जात्रामा देखिएका चुनौती ४४
४.६.३ जनजातीय संस्कृतिको संरक्षणमा रहेका चुनौती ४४
४.७ चुनौती समाधानका उपाय ४४
४.७.१ स्थानिय सरकारबाट चुनौति समाधानका लागि अपनाउनुपर्ने उपाय ४४
४.७.२ प्रदेश सरकारबाट चुनौती समाधानका लागि अपनाउनु पर्ने उपाय ४५
४.७.३ संघीय सरकारबाट चुनौती समाधानका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने उपाय ४५

अध्याय पाँच

उपसंहार

५.१. सारांश ४७
५.२. निष्कर्ष ५०
५.३. सुझाव ५१
परिशिष्ट **५४**
सन्दर्भ सामाग्री **५५-५६**
सान्धर्भिक तस्वीरहरु **५७-६२**

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकि तथा समाजिक शास्त्र सङकाय

नेपाली इतिहास, संस्कृति तथा पुरातत्व

केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली इतिहास, संस्कृति तथा पुरातत्व केन्द्रीय विभागमा अध्ययनरत छात्र नविन बमले स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता पूर्तिको लागि प्रस्तुत गर्नुभएको घोडाघोडी क्षेत्रमा सांस्कृतिक पर्यटनको सम्भावना एवम् चुनौती शीर्षकको शोधपत्र मेरो मार्ग निर्देशनमा रही अनुसन्धानका नियमहरूपूर्ण पालना गर्दै अत्यन्त लगनशीलताका साथतयार गर्नु भएको हो । प्रस्तुत शोधपत्रको उचित मूल्यांकनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

डा. महेश कुमार आचार्य

सह-प्राध्यापक

नेपालीइतिहास, संस्कृतितथा पुरातत्व

केन्द्रीयविभाग

त्रिभुवनविश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

मिति : २०७७०३।२८